

Asta PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ
Vytauto Didžiojo universitetas

Kalbininko, vertėjo ir konsulo Viktoro Kamantausko biografinės trajektorijos

Santrauka. Straipsnyje pristatoma kalbininko, vertėjo, konsulo, aktyvaus visuomenės veikėjo Viktoro Kamantausko (1899–1951) biografija. Iki šiol menkai tyrinėta, tad šiame darbe rekonstruojama jo gyvenimo istorija atspindi XX a. pirmos pusės ne tik Lietuvos, bet ir lietuvių išeivijos istorinį kontekstą.

Gimęs Lietuvoje, dar vaikystėje emigravęs į JAV, V. Kamantauskas čia pradėjo akademines studijas – 1919–1921 m. mokėsi Jeilio universitete. 1921 m. grįžęs į Lietuvą, netrukus po trumpų studijų Lietuvos universitete išvyko metams studijuoti prancūzų kalbos į Monpeljė (*Montpellier*) universitetą Prancūzijoje, o 1924 m. vėl grįžo į Tėvynę. Gyvendamas Lietuvoje, V. Kamantauskas mokytojavo Telšių ir Plungės gimnazijose, dirbo Užsienio reikalų ministerijoje, o paskirtas konsulu į Latviją, tarnavo Lietuvos konsulate Liepojoje. Uždarius konsulatą, V. Kamantauskas dėstė anglų kalbą Vytauto Didžiojo universitete. Antrojo pasaulinio karo metais, kaip ir dauguma to meto intelektualų, jis pasitraukė į Vokietiją, ten vertėjavo ir dirbo redaktoriumi. 1950 m. su šeima išvyko į JAV, ten netrukus mirė.

Tyrinėjant V. Kamantausko biografiją išryškėjo jo intelektualinis jautrumas visuomenės poreikiams, t. y. gebėjimas tikslingai imtis būtent tos veiklos, kuri atitiko ne tik kurią nors iš jo kompetencijų, bet pirmiausia labiausiai atliepė to meto visuomenės aktualijas. Žvelgiant plačiau, surinktų archyvinių dokumentų pristatymas ir analizė leidžia papildyti Pirmosios Lietuvos Respublikos akademinio, kultūrinio ir visuomenės gyvenimo faktografinės eilutes ir išplėsti lietuvių išeivijos istorijos tyrimus.

Raktažodžiai: Viktoras Kamantauskas, biografigistika, kalbininkai, vertėjai, Užsienio reikalų ministerija, konsulatas, lietuvių išeivija.

Įvadinis žodis

Lietuvos humanitariniuose moksluose susiformavusi tradicija nuodugniai tyrinėti asmens mokslinį palikimą neretai palieka už šių tyrimų lauko ribų pačios asmenybės gyvenimo istoriją. Visgi būtent biografinis kontekstas dažnai atskleidžia ne tik žmogaus intelektualinės veiklos kelią, bet ir aplinkybes, formavusias patį mokslo diskursą.

Iki šiol Viktoro Kamantausko biografijos faktai akademiniuose tyrimuose paprastai buvo pateikiami fragmentiškai: kelios „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ eilutės, „Lietuvių enciklopedijos“ 10 tome pateikta platesnės apimties informacija, kurią parengė vienas iš redaktorių dr. Jonas Puzinas¹, keli paminėjimai kitų asmenų (pavyzdžiui, Antano Salio²) pasakojimuose, prisiminimuose.

Šaltinotyros ir konteksto aspektu vertingas Tomo Petreikio straipsnis „Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktoriaus Vaclovo Biržiškos senųjų spaudinių paieškos Žemaitijoje“³ ir Sandros Grigaravičiūtės straipsnis „Lithuanians in Liepāja (1918–1940): Sources and Historiography“, skirtas Liepojos lietuvių kolonijos istorijai⁴. Atgimstančios atminties fone svarbus akcentas buvo 2024 m. Lietuvių kalbos instituto inicijuotas V. Kamantausko 125-ųjų gimimo metinių paminėjimas.⁵ Rekonstruojant V. Kamantausko biografiją remtasi lietuvių išeivijos spaudoje paskelbtais rašytojo Antano Vaičiulaičio⁶, Vytauto Kazimiero Alseikos⁷ ir kan. Mykolo Vaitkaus⁸ prisiminimais (pastarojo – ir 2023 m. paskelbtais „Atsiminimais“⁹). Vis dėlto šiam tyrimui reikšmingiausi yra pirminiai šaltiniai, kurie leidžia papildyti biografinius duomenis, dekonstruoti ankstesnius netikslumus ir užpildyti baltąsias dėmes. Tyrime remtasi Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA) saugomais Lietuvos Respublikos (LR) užsienio reikalų ministerijos (URM) fondo dokumentais, Kauno regioniniame valstybės archyve (KRVA) saugomais Pasų skyriaus duomenimis ir paties konsulo V. Kamantausko slaptais, konfidencialiais pranešimais iš Liepojos. Epizodiškai remtasi Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto (toliau – VDU LII) fondais, kurie atskleidžia sudėtingą teisinį ir asmeninį V. Kamantausko statusą po Antrojo pasaulinio karo. Ankstyvąjį, iki šiol mažai žinomą V. Kamantausko gyvenimo JAV ir studijų Jeilio universitete etapą leido rekonstruoti paties universiteto istoriniai katalogai (*Catalogue of Yale University*) bei Beinecke'ės retų knygų ir rankraščių bibliotekos rinkiniai (*Chauncey Brewster Tinker Papers*). Per sisteminę JAV archyvų katalogo paiešką rasti keli reikšmingi šaltiniai, papildantys V. Kamantausko biografiją. Tyrime

¹ J. P., „Kamantauskas Viktoras“, *Lietuvių enciklopedija* 10 (1957), 372–373.

² Ostrauskas, Kostas, „Pokalbis su prof. A. Saliu“, *Aidai* 10 (1974), 75–82.

³ Petreikis, Tomas, „Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktoriaus Vaclovo Biržiškos senųjų spaudinių paieškos Žemaitijoje“, *Knygotyra* 58 (2012), 61–79.

⁴ Grigaravičiūtė, Sandra, „Lithuanians in Liepāja (1918–1940): Sources and Historiography“, *Sabiedrība un kultūra* 17 (2015), 36–45.

⁵ „125-osios kalbininko Viktoro Kamantausko (1899–1951) gimimo metinės“, 2024 spalio 28, žiūrėta 2026 kovo 5, <https://lki.lt/125-osios-kalbininko-viktora-kamantausko-1899-1951-gimimo-metines/>.

⁶ A. V., „Viktoras Kamantauskas“, *Aidai* 10 (1951), 465.

⁷ Alseika, Vytautas Kazimieras, *Trys dešimtmečiai emigracijoje: nuo Roitlingeno iki Niujorko*. Vilnius: Mintis, 1977, 122.

⁸ Vaitkus, M., „A. a. Viktoras Kamantauskas. Kaip aš jį atsimenu“, *Draugas*, 1951 gruodžio 8, nr. 287, p. 1, 3.

⁹ Vaitkus, Mykolas, *Atsiminimai*, sud. Eugenijus Žmuida. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2023, 365.

taip pat naudotasi itin gausiu JAV ir Lietuvos tarpukario bei išeivijos spaudos masyvu („Draugas“, „Darbininkas“, „Vytis“, „Tėvynė“, „Gimtoji kalba“, „Dirva“ ir kt.), kuris leido fiksuoti V. Kamantausko ir jo šeimos istorijos faktus. Be dėmesio neliko ir V. Kamantausko darbai – lingvistiniai leidiniai, praktiniai vadovėliai ir vertimai (jų sąrašas pateikiamas straipsnio priede). Tad naujų šaltinių, saugomų Lietuvos ir JAV archyvuose, įtraukimas į mokslinę apyvartą, kritinis jų vertinimas ir analitinė prieiga, pasitelkta V. Kamantausko amžininkų memuaristika ir JAV lietuvių išeivijos spauda atskleidžia jo intelektualinį jautrumą, leidžia visapusiškai įvertinti jo veiklos indėlį ir apibrėžti šios asmenybės vietą istorijoje, matyti jį ne tik kaip kalbininką ir vertėją, bet ir kaip konsulą, aktyvų visuomenės veikėją, kan. M. Vaitkus vadintą „Mažąja Enciklopedija. Didžioji buvo [Augustinas] Voldemaras [istorikas, Pirmosios Lietuvos Respublikos ne vienos vyriausybės Ministras Pirmininkas, užsienio reikalų ministras, krašto apsaugos ministras]“¹⁰.

Sąsaja tarp diplomatinės tarnybos ir vertėjavimo Lietuvos kultūroje nėra nauja – tai liudija Oskaro Milašiaus, Juozo Urbšio, Petro Klimo ar Ugnės Karvelis pavyzdžiai. Visgi jų profesinė tapatybė, priešingai nei V. Kamantausko, nebuvo susijusi su dar vienu – kalbotyros mokslu. Šis tarpdiscipliniškumas leidžia objektyviai įvertinti jo indėlį į lietuvių kalbotyrą, nubrėžti jo pirmuosius žingsnius einant konsulo pareigas ir tvirtai įrašyti šią asmenybę į mūsų kultūros istoriją.

Studijos abipus Atlanto

V. Kamantauskas gimė 1899 m. spalio 28 d. (pagal senąją kalendorių – 16 d.) Rumšiškėse, netoli Kauno. 1906 m., taigi, dar būdamas vaikas, jis išvyko į JAV pas ten prieš metus išvykusį tėvą Petrą Joną Kamantauską (1870–1936; *Chomentowski*), kuris buvo „[a]tsakančiai žinantis amatą priedermes, išsilavinęs choro ir orkestros vedime, styginės ir dvasinės, su mokslo baigimo paliudijimais“¹¹, „kaipo ir baigimo mokslo prie Kauno Katedrališkos bažnyčios“¹². Remiantis šiais ir keliais kitais, paties P. J. Kamantausko lietuvių išeivijos periodinėje spaudoje („Darbininkas“, „Draugas“) publikuotais smulkiaisiais skelbimais bei jų analize, 1914 m. Kamantauskų šeima gyveno Niu Heivene, Konektikute¹³, 1916 m. – Niu Britene, Konektikute¹⁴, vėliau persikėlė į gretimą Hartfordą (Konektikute). Tos pačios spaudos žinutės liudija, kad 1918 m. P. J. Kamantauskas vargonavo Hartfordo lietuvių Švč. Trejybės bažnyčioje pas kleboną Joną Ambotą¹⁵, kuriam kartą vardinių proga „pasakė prakalbėlę“¹⁶. P. J. Kamantauskas išsiskyrė iš Hartfordo lietuvių ne tik profesine, bet ir visuomenine veikla: itin aktyviai rinko parašus peticijoms¹⁷, įvairių organizacijų vietos

¹⁰ Vaitkus, A. a. *Viktoras Kamantauskas*, 1.

¹¹ „Vargonininkas. Atsakančiai žinantis amatą“, *Draugas*, 1916 vasario 24, nr. 8, p. 9.

¹² „Vargonininkas. Atsakančiai žinantis amatą“, *Darbininkas*, 1916 liepos 20, nr. 84, p. 4.

¹³ „Draugo“ agentai“, *Draugas*, 1914 kovo 26, nr. 13, p. 7.

¹⁴ „Vargonininkas suprantantis gerai savo amatą“, *Darbininkas*, 1916 balandžio 27, nr. 48, p. 3.

¹⁵ Tėv. L. Andriekus, O. F. M., „Prel. Jonas Ambotas“, *Aidai* 10 (1958), 474.

¹⁶ Slaptas Reporteris, „22 d. birž. Moterų Są-gos 17 kuopa“, *Darbininkas*, 1918 liepos 9, nr. 75, p. 3.

¹⁷ Reporteris, „7450 pasirašė po peticija“, *Darbininkas*, 1919 gruodžio 10, nr. 55, p. 3.

skyrių aukas¹⁸, buvo laikraščio „Draugas“ agentas¹⁹; mirė Lietuvoje, Alytuje. Spaudoje esama žinučių (viena jų su nuotrauka) ir apie V. Kamantausko seserį Jadvygą Kamantauskaitę (1902–1986?; *Jadwiga Homentowski*)²⁰, paprastai minimą kartu su tėvu jų bendroje veikloje²¹, ir vyresnįjį V. Kamantausko brolį Vaclovą (1897–1996), 1925 m. paso kortelėje save užrašiusį kaip pianistą²², muziką, bažnyčios vargonininką²³, kuris, sekant kun. P. Kaščiuko skelbimu spaudoje, „muzikas ir kompozitorius, baigęs muzikos mokyklą, išvažiavo Lietuvon“²⁴. Juozo Žilevičiaus vardynė nurodoma, kad jis mokėsi JAV, o Lietuvoje – Kauno konservatorijoje pas kompozitorių Juozą Naujalį. Vargonavo Raguvoje, Alytuje, Vilkaviškio katedroje, o 1944 m. pasitraukęs į Vakarus vargonavo Austrijoje. Pažymėtina, kad jis, kaip ir jaunėlis brolis Viktoras, vertėjavo, o 1949 m. išvyko į JAV, vargonavo Norvudė, Masačusetse²⁵; vedė Pranę Kardauskaitę, kun. Antano Kardausko-Kardo seserį. Tačiau daugiau žinių apie šeimą, apie motiną Prancišką Ulozaitę (Ulozevičiūtę)-Kamantauskiene (1872–1949), kuri mirė Vokietijoje, tad tikėtina, kad buvo sugrįžusi į Lietuvą, o okupacijų metais traukėsi su vaikais į Vakarus, rasti nepavyko.

Enciklopediniai įrašai rodo, kad 1919 m. ne muziko kelią pasirinkęs V. Kamantauskas pradėjo studijuoti klasikinę filosofiją Jeilio universitete, esančiame toje pačioje Konektikuto valstijoje, taigi, „arčiau namų“. Amžininkai liudijo, kad V. Kamantauskas „pasižymėjo nepaprastais gabumais studijuojant svetimas kalbas, laimėdamas visos Amerikos klasikinių kalbų konkurse pirmąją vietą. Studijuodamas U-te per skelbiamus konkursus irgi laimėdavo pirmas vietas.“²⁶ Jeilio universiteto profesūros ir studentų katalogo („Catalogue of the Officers and Graduates of Yale University“) įrašai liudija, kad 1919 m., būdamas pirmakursis, jis laimėjo 2-ojo laipsnio Berklio premiją (*Berkeley Premiums*) už lotynų kalbos rašinį.²⁷ Paminėtina, kad, atliekant tyrimą, universiteto archyvuose (beje, tik juose) pastebėta V. Kamantausko pavardės ortografinė variacija: dokumentuose fiksuota pavardė *Homentowski*.²⁸ Priežastys, kodėl V. Kamantauskas, 1923 m. turėjęs baigti universitetinius mokslus, metė studijas ir 1921 m. sugrįžo į Lietuvą, nėra žinomos. Jam rašytame nekrologe minima, kad „1921 metais atkuriant Lietuvą tėvynės meilės vedinas sugrįžta į savo gimtąjį

¹⁸ A. J. P., „Tautos Fondo 33 sk. darbuotojas“, *Darbininkas*, 1919 rugpjūčio 19, nr. 96, p. 2.

¹⁹ „Draugo“ agentai“, *Draugas*, 1914 kovo 26, nr. 13, p. 7.

²⁰ „Nauji nariai prisirašę prie Liet. Vyčių organizacijos ir užregistruoti centre po 7-ojo Seimo“, *Vytis*, 1919 spalio 25, nr. 12, p. 22; „Lietuvių 6-tos kuopos Hartford, Conn., teatrolio ratelio nariai“, *Vytis*, 1919 gruodžio 25, nr. 16, p. 12.

²¹ Reporteris, „Fėrai gerai nusisekė“, *Darbininkas*, 1920 kovo 27, nr. 37, p. 4; Durų Sargas, „Vakariene“, *Darbininkas*, 1920 spalio 12, nr. 117, p. 2.

²² Kauno miesto savivaldybės Pasų skyrius, Kauno regioninis valstybės archyvas, f. 66, ap. 13, nr. 1284.

²³ Petrauskaitė, Danutė, *Lietuvių muzikinė kultūra Jungtinėse Amerikos Valstijose 1870–1990: tautinės tapatybės kontūrai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015, 30.

²⁴ Kaščiukas, P., kun., „Išvažiavo Tėvynėn“, *Draugas*, 1923 liepos 23, nr. 171, p. 3.

²⁵ Žilevičius, Juozas, *Lietuviai muzikai Vakaruose. Žilevičiaus vardynas*, red. Saulė K. Jautokaitė. Stickney: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1999, 123.

²⁶ P. J., „Mirė Viktoras Kamantauskas“, *Draugas*, 1951 lapkričio 12, nr. 265, p. 5.

²⁷ *Catalogue of Yale University 1920–1921*. New Haven: Yale University, 1921, 561, 652, žiūrėta 2026 vasario 4, <https://archive.org/details/catalogueoffice02univgoog/page/520/mode/2up?q=Homentowski>.

²⁸ *Ibid.*

kraštą“²⁹. Pažymėsime, kad tuo metu į Lietuvą grįžo ne vienas JAV gimęs ar augęs, iki Pirmojo pasaulinio karo ar jo laikotarpiu už Atlanto išvykęs lietuvis (pvz., prof. Kazys Pakštas, diplomatas Bronius Kazys Balutis, žurnalistė Magdalena Avietėnaitė), matęs Tėvynėje didesnes karjeros galimybes, norėjęs dirbti gimtojoje kalbinėje aplinkoje, skatinamas išlikusio ryšio su kraštu. Kadangi panašiu metu į Lietuvą grįžo ir brolis Vaclovas, tikėtina, kad su vaikais grįžo ir abu tėvai Kamantauskai.

Apsistojęs Kaune, V. Kamantauskas pradėjo studijuoti kalbotyrą tik ką iš Aukštųjų kursų išaugusiame Lietuvos universitete, kuriame jau profesoriavo lietuvių kalbos tyrinėtojas Kazimieras Būga: „Susipažinęs su prof. Kaziu Būga [V. Kamantauskas] susižavėjo jo paskaitomis <...>. Ištikimu jo gerbėju likosi ir iki savo gyvenimo galo.“³⁰ Tuo pat metu V. Kamantauskas ėmėsi vertėjo darbo. Tai buvo sprendimas, suderinęs du dėmenis: turimų kompetencijų gilinimą bei pritaikymą ir finansinį pragmatiškumą, palengvinusį įsikūrimo našta tik sugrįžus į Tėvynę. Pirmas iš kelių dešimčių jo vertimų buvo Edwardo Johno Moretono Draxo Plunketto, kitaip – lordo Dunsany’io, romanas „Kalno dievai ir kiti veikalai“³¹, išverstas iš anglų kalbos į lietuvių. Tais pačiais 1923 metais Kauno „Švyturio“ bendrovė išleido antrą V. Kamantausko išverstą romaną – Henry’io Riderio Haggardo „Karaliaus Saliamono kasyklos“³². Turėdamas lingvistinį talentą, V. Kamantauskas neapsiribojo anglų ir lietuvių kalbomis. 1923 m. jis išvyko į Prancūziją ir Monpeljė miesto to paties vardo universitete studijavo prancūzų kalbą. Po vienerių studijų metų V. Kamantauskas jau su žmona Irena Eimaityte-Kamantauskiene (1904–1983), kuri taip pat studijavo tame pačiame Monpeljė universitete, vėl sugrįžo į Lietuvą. Paminėtina, kad tame pačiame universitete mokėsi ir Povilas Gaučys, būsimas vertėjas ir diplomatas. 1924 m. jie abu parengė ir išleido „Chrestomatiją prieš „Aušros“ galdynės dainių“³³, kuriai prakalbą „Laukiamoji chrestomatijėlė. (Studentų rinkinys)“³⁴ parašė kan. Juozas Tumas-Vaižgantas. Vėliau V. Kamantauskas ir P. Gaučys kartu dirbo LR užsienio reikalų ministerijoje, pastarasis buvo konsulu Latvijoje, Argentinoje, Brazilijoje, beveik tuo pačiu metu kaip ir V. Kamantauskas pasitraukė į Vakarus.

Provincijos mokytojo bibliografiniai ieškojimai

Nuo 1924 m. rugpjūčio 1 d. V. Kamantauskas dirbo mokytoju, „dėstė anglų ir lietuvių kalbas Plungės ir Telšių gimnazijose“³⁵. Patikslinsime, kad tai buvo Vyskupo Motiejaus Valančiaus gimnazija Telšiuose (dabartinė Telšių Žemaitės gimnazija) ir „Saulės“ gimnazija Plungėje, kurioje V. Kamantauskas dirbo nuo 1927 m. vasario 1 d. iki 1928 m.

²⁹ P. J., „Mirė Viktoras Kamantauskas“, p. 5.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Lord Dunsany, *Kalno dievai ir kiti veikalai*. Kaunas: „Švyturio“ bendrovės leidinys, 1923.

³² Haggard, Henry Rider, *Karaliaus Saliamono kasyklos*. Kaunas: „Švyturio“ bendrovės leidinys, 1923.

³³ *Chrestomatija prieš „Aušros“ galdynės dainių*, sud. Povilas Gaučys ir Viktoras Kamantauskas. Kaunas: s. n. (Biržai: Biržų spaustuvė Akc. B-vė), 1924.

³⁴ *Ibid.*, 4–6.

³⁵ P. J., „Mirė Viktoras Kamantauskas“, p. 5.

spalio 20 d. Į Telšius jį pakvietė kun. Antanas Simaitis, Telšių mokytojų seminarijos ir gimnazijos direktorius.³⁶ Gyvendamas toliau nuo laikinosios sostinės, V. Kamantauskas, atrodytų, savo kūrybiškumą įkalino provincijos mokytojo rutininėje kasdienybėje. Tačiau to meto Telšių gimnazijoje mokėsi ir ją baigė kalbininkas A. Salys, istorikas Zenonas Ivinskis, gimnazistams paskaitas skaitė Vydūnas, Šatrijos Ragana, Lazdynų Pelėda. Nenutrūko ir akademiniai V. Kamantausko ryšiai: tuomet, kai „[n]epriklausomos Lietuvos valstybėje vangiai kūrėsi atminties institucijų tinklas, ilgai apleista išliko spaudos paveldo apsauga. V. Biržiška nuo 1924 m. spaudos paveldo paieškomis sistemingai telkė Lietuvos pedagogus ir moksleiviją, palaikė ryšius su Telšių ir Šiaulių pedagogais. Telšiuose jam leidinius tiekė vietos gimnazijos mokytojas Viktoras Kamantauskas.“³⁷ Citata iš minėto T. Petreikio straipsnio „Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktoriaus Vaclovo Biržiškos senųjų spaudinių paieškos Žemaitijoje“³⁸, kuriame išsamiai pristatyta V. Biržiškos ir V. Kamantausko epistoliarika, ne tik atveria pastarojo nenutrūkusius ryšius su Lietuvos universitetu, bet ir nušviečia jį kaip aktyvų bibliofilą. Kan. M. Vaitkaus liudijimu, V. Biržiška V. Kamantauskui buvo „glaudus bičiulis“³⁹. Taip V. Kamantausko dėka surinkti senieji daugiau kaip 70 pavadinimų leidiniai, tarp kurių pateko „Konstantino Sirvydo *Dictionarium trium lingvarum* (1713) ir Mykolo Olševskio, spėjama, pirmoji *Broma atwer-ta ing wiecznasti* (1753) laida bei dvi M. Valančiaus knygos su autoriaus autografais: *Žemajtiu wiskupistę* (1848) ir *Žine kajp rejķ atlikti spawiednę isz wisa amžiaus* (1852). V. Kamantauskas M. Valančiaus autografuotomis knygomis pernelyg nesistebėjo, nes vien *Žemajtiu wiskupisczių* Telšiuose jis buvo matęs apie 10–12 egzempliorių. Vis dėlto per palyginti trumpą laiką ir įvertinus tai, jog mokytojas paprastai maldaknygių nė neimdavęs, V. Biržiškos talkininko suformuotas knygų rinkinys buvo pakankamai didelis.“⁴⁰ (1925 m. pradžioje – apie 200 leidinių⁴¹). Paminėtina, kad V. Kamantauskas pasirūpino teisininko ir rašytojo, lenkiškai ir žemaitiškai rašiusio poeto Antano Jackaus Felikso Klemento rankraščiais⁴², intensyviai ieškojo Jokūbo Wujeko „Postilės“, kurią išvertė Mikalojus Daukša⁴³. Tad akivaizdu, kad fundamentalių regioninės istorijos atradimų jis padarė ne tik dėl V. Biržiškos kvietimo, bet ir dėl asmeninės *amour des livres* (iš pranc. k. „meilė knygoms“). Tuo pat metu, dar mokytojaudamas Telšiuose ir Plungėje, V. Kamantauskas išleido knygas „Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas“⁴⁴ ir „Trumpas kalbos

³⁶ Petreikis, „Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktoriaus Vaclovo Biržiškos senųjų spaudinių paieškos Žemaitijoje“, 67.

³⁷ *Ibid.*, 61.

³⁸ *Ibid.*, 61–79.

³⁹ Vaitkus, *Atsiminimai*, 365.

⁴⁰ Petreikis, „Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktoriaus Vaclovo Biržiškos senųjų spaudinių paieškos Žemaitijoje“, 68.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.* A. J. F. Klementas (1756–1823) paliko daugiau kaip 60 000 eilučių poezijos, kurios nedidelė dalis paskelbta rinkinyje „Žemaitiška giesmelė“ (Vilnius: Vaga, 1972).

⁴³ *Ibid.*, 69.

⁴⁴ Kamantauskas, Vikt., *Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas*. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1928–1929, 2 d.; Kamantauskas, Vikt., *Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas*, 2-asis leid. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1930–1931.

netaisyklingumų ir barbarizmų žodynėlis⁴⁵ ir jas apibūdino kaip skirtas „paprastajai visuomenei ir moksleiviams“⁴⁶, išvertė Carlo Collodi'io „Pinokio nuotykius“⁴⁷ ir spaudai parengė „Dionizo Poškos eiles“⁴⁸, tikėdamasis, kad ir „plačioji visuomenė galės geriau pažinti mūsų didžiausią poetą tarp Duonelaičio ir Baranausko“⁴⁹ bei „galės kurį laiką naudotis ir gimnazijos VI klasė, į kurios kursą dabar Poška įeina“⁵⁰. Taip pat iš prancūzų kalbos jis išvertė nedidelę dalį epo „Nala ir Damayanti“, kuris yra „labai ilgas, nes aštuonis kartus didesnis kaip „Odiseja“ ir „Iliada“ paėmus drauge ir išleistas Nalos ir Damayanti epizodas yra taip pat tik padarytoji prancūzų kalba, iš kurios vertėjas vertė <...>. Vertėjas, matyt, supranta mūsų mokyklų reikalus ir šitokiais vertimais jisai palengvina moksleiviams eiti nustatytąjį mokslo programos kursą, <...> bus patenkintas pirkęs šią knygelę ir kiekvienas mėgstas skaityti inteligentas.“⁵¹ Tad V. Kamantausko išleistų knygelių ir vertimų sąrašas (į jį įtraukti Victorio Hugo, Romaino Rolland'o, Molière'o kūrybos vertimai) rodo, kad šiame bare jis aktyviausiai dirbo būtent gyvendamas Žemaitijoje. Pažymėtina, kad kai kurių kitų autorių išverstų knygų pabaigoje nurodyta, jog prie jų vertimo prisidėjo V. Kamantauskas. Pavyzdžiui, brolių Lembų⁵² knygą „Šekspyro raštai jaunimui“ „Vertė J. Pažvirgždys. Vertimą taisė St. Dabušis. Retesnius žodžius paaiškino V. Kamantauskas.“⁵³ Enciklopedijose nurodyta, kad V. Kamantauskas dirbo ir redaktoriumi. Įrašas „Kalbos žiūrėjo Vikt. Kamantauskas“ liudija, kad jis redagavo 1933 m. išleistą dr. Konstantino Avižonio daugiau kaip 300 psl. knygą „Kaip stovyklauti“, Kazio Lauciaus vadovėlį „Fotografuoti gali kiekvienas“⁵⁴.

Tarnyba, nulemta svetimos tragedijos

Ne paslaptis, kad daugiau nei 2-3 kalbas mokantys asmenys buvo (ir yra) reikalingi dirbti valstybės institucijose, ypač Užsienio reikalų ministerijoje. Tad 1929 m. V. Kamantauskas pakviestas dirbti į LR užsienio reikalų ministeriją – tuo metu jai priklausiusią spaudos agentūrą ELTA – kaip anglų kalbos stilistas. Jo atėjimą į ELTA nulėmė svetima tragedija: V. Kamantauskas paskirtas vietoje mirties bausmės, o ją sušvelninus – iki gyvos galvos nuteisto Jono Karoso, apkaltinto ryšiais su plečkaitininkais.⁵⁵ Tad sprendimas persikelti iš Telšių į Kauną turėjo būti priimtas ilgai nesvarsčius. Praėjus kiek daugiau nei metams,

⁴⁵ Kamantauskas, Vikt., *Trumpas kalbos netaisyklingumų ir barbarizmų žodynėlis*. Kaunas: Valstybės sp., 1928.

⁴⁶ *Ibid.*, 3.

⁴⁷ Collodi, Carlo, *Pinokio nuotykių*, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1926.

⁴⁸ *Dionizo Poškos eilės*, spaudai parengė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1926.

⁴⁹ *Ibid.*, 2.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Samanius, Z., „Nala ir Damayanti“, *Ateitis*, 1927 liepa–rugpjūtis, nr. 7–8, p. 382.

⁵² Charlesas Lambas ir jo sesuo Mary Lamb.

⁵³ Brolių Lembai, *Šekspyro raštai jaunimui*, vertė J. Pažvirgždys, vertimą taisė St. Dabušis, retesnius žodžius paaiškino V. Kamantauskas. Kaunas: „Sakalo“ b-vės leid., 1931.

⁵⁴ Laucius, Kazys, *Fotografuoti gali kiekvienas*. Kaunas: „Skautų aidas“ leidinys, 1933.

⁵⁵ „Karososo vieton paskirtas Kamantauskas“, *Darbininkas*, 1929 spalio 1, nr. 75, p. 2.

1931 m. sausio 1 d., V. Kamantauskas pradėjo eiti vyriausiojo redaktoriaus pareigas, į kurias paskirtas atgaline data („Ministerijos Svetimų Kalbų Stilistas Viktoras Kamantauskas atleidžiamas iš einamų pareigų ir skiriamas Ministerijos Vyresniuoju Redaktoriumi nuo 1931 m. sausio 1 dien. Kaunas, 1931 m. sausio mėn. 21 d.“⁵⁶), o 1939 m. laikinai ėjo ELTA direktoriaus pareigas⁵⁷. Tiesioginio įrodymo nerasta, bet atsakymo užuomina į klausimą, kodėl vietoje Prano Dailidės naujuoju ELTA direktoriumi 1940 m. vasarį tapo žurnalistas Valentinas Gustainis, gali būti pareigybių eilutė: „Ligšiolinis „Eltos“ direktorius Pranas Dailidė paskirtas Lietuvos įgaliotu ministriu Latvijai gegužio 31 d. išvyko į Rygą, kur perėmė savo pareigas. „Eltos“ direktoriaus pareigas laikinai paskirtas eiti „Eltos“ vyr. redaktorius Viktoras Kamantauskas“⁵⁸, o po kelių mėnesių, rugsėjo 1 d., V. Kamantauskas tapo Lietuvos konsulu Liepojoje. Kitaip tariant, P. Dailidė ir gal net tuometis užsienio reikalų ministras J. Urbšys įžvelgė, kad V. Kamantauskas turi ir valstybės pasiuntinio savybių: brandus, puikiai moka kelias užsienio kalbas, komunikabilus, organizuotas. Pažymėsime, kad V. Kamantauskui teko dirbti ir su prieš P. Dailidę ELTA direktoriaus pareigas ėjusi diplomatu Eduardu Turausku⁵⁹, o jo kolegos buvo rašytojas, diplomatas, vertėjas A. Vaičiulaitis, ilgametis LR atstovas Londone ir pirmasis LR nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Vincas Balickas⁶⁰, žurnalistė Janina Gerulaitytė, žurnalistas, redaktorius, vertėjas Jurgis Griška⁶¹. Naujas karjeros posūkis iš provincijos mokytojo į ministerijos klerko ir vėliau konsulo kėdę išryškino porą V. Kamantausko bruožų – pastabumą ir gebėjimą tikslingai imtis būtent tos veiklos, kuri ne tik atitiko kurią nors jo kompetenciją, bet ir atliepė to meto visuomenės poreikį. To pavyzdys gali būti 1935 m. Kaune išleistas „Praktiškas etiketo vadovėlis“⁶². Jo įvade V. Kamantauskas paaiškino, kodėl ėmėsi tokio darbo ir kodėl rėmėsi prancūzų bei anglų etiketo vadovėliais: „Nekartą mūsų inteligentai, tardamiesi ypatingai gražiai elgiasi, nusideda etiketos dėsniams, kurie labiau išprususiose visuomenėse ir draugijose laikomi kone elementariniais.“⁶³ Autorius nurodė ir vadovėlio sudarymo principus: „Vadovėlyje stengtasi išvengti to teoretiškai moralizuojamo kamšalo, kurio taip dažnai panašūs vadovėliai prikimšti“⁶⁴.

⁵⁶ 1931 01 21 Užsienio Reikalų Ministerio Įsakymo nr. 45 nuorašas, J. Tūbelis už Užsienių Reikalų Ministerį, J. Aukštuolis, Įgaliotas Ministeris, Teisių-Administracijos Departamento direktoriaus a. i., Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 664, ap. 1, b. 456, l. 46.

⁵⁷ 1939 07 14 l. e. „Eltos“ direktoriaus p. Viktoro Kamantausko raštas Lietuvos konsului Čikagoje Petrui Daužvardžiui, LCVA, f. 663, ap. 1, b. 162, l. 37.

⁵⁸ E., „Naujas ministeris Latvijai“, *Tėvynė*, 1939 birželio 30, nr. 26, p. 8.

⁵⁹ „Eltos dvidešimtmetis“, *Dirva*, 1940 gegužės 9, nr. 19, p. 4.

⁶⁰ „Lietuvos atstovas Anglijoje – Vincas Balickas“, *Ateitis*, 1985 balandis, nr. 4, p. 88.

⁶¹ Lietuvos užsienio reikalų ministerijos ir Lietuvos telegramų agentūros „Elta“ tarnautojų sąrašai, LCVA, f. 383, ap. 11, b. 48, l. 1–13.

⁶² V. K., *Praktiškas etiketo vadovėlis*. Kaunas: „Pavasario“ knygyno leidinys nr. 7, 1935.

⁶³ *Ibid.*, 5.

⁶⁴ *Ibid.*, 6.

Susitikimai Sofijos Čiurlionienės „Šeštadieniuose“

Dirbdamas LR užsienio reikalų ministerijoje V. Kamantauskas neatsisakė kalbininko kelio, nuo jo nenutolo (nes, pasak prof. A. Salio, „[k]albininkas yra patarėjas kalbos reikalu visuomenei, rašto žmonėms“⁶⁵) ir parengė porą leidinių: 1931 m. – „Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas“⁶⁶, 1933 m. – „Kalbėkime lietuviškai“⁶⁷. Remiantis spaudos šaltiniais, jo knygelės pasiekdavo ir JAV lietuvius, kurie liudijo, kad „taip gerai pramoko tėvų šnektos“⁶⁸, nes „daug prigelbėję“⁶⁹ Jonas Jablonskis, K. Būga, Pranas Skardžius, V. Kamantauskas. Tikėtina, kad po 1929 m. V. Kamantausko leidinių idėjos kilo kolegiškoje aplinkoje. Remiantis kan. M. Vaitkumi, kuris V. Kamantauską gerai pažinojo, kviesdavosi bent kartą per savaitę į svečius („kai pas mane užeidavo svečias kuris nors įžymesnis, sakysim Maironis, Jakštas, Putinas, Nėris – kad padėtų sudaryti draugę; ir pats pas Kamantauskus užeidavau bent porą kartų per mėnesį, ir su jais susitikdavau pas bendrus pažįstamus arba teatre, koncertuose ar kine“⁷⁰), būtent jis paragino V. Kamantauską prisidėti prie kalbininkų ratelio, šiam ką tik atvykus į Kauną:

Aš negaišdamas pasiūliau jam įstoti į mūsų šeštadienius, su kuo jis džiugiai sutiko. Pasiklausiau Čiurlionienę, ar atsivesti tą įdomųjį barzdylą. Ji mielai sutiko. Ir taip Kamantauskas pradėjo savo pašalinę karjerą mūsų rately. <...> Kiek atsimenu, jis mums nieko nepaskaitė iš savo gausingų (ir gerų) vertimų. Bet jis kitaip buvo labai naudingas: pažinojo gerai eilę svarbiausiųjų kalbų, mokėjo puikiai lietuviškai, buvo šiaipjau plačiai ir gilokai išsilavinęs, o labai atsidėjęs ir labai akylai sekė kieno nors ten skaitomus tekstus, nelyginant katinas peles, ir kartkartėmis capt ir pagaudavo kokią riebią (na, kad ir liesesnę) pelę–klaidą ar šiaip sau netobulybę – ir tuoj be ceremonijų, maloniai šypsodamas, ramiai ir mandagiai padarys reikiamą pastabą; o jei kils ginčelis, jis lengvai nenusileis ir solidžiais įrodymais atkakliai, bet niekuomet ne užgauliai, stengsis praveisti savo nuomonę. Kaip kalbininkas, jis laikės pažangiosios srovės prieš Jablonskio konservatizmą. Stengėsi ginti įsigalėjusius kalbos faktus prieš perdėtą vyresniųjų ourizmą⁷¹. Buvo sumanus, reikiant surasti tinkamų žodžių kai kurioms idėjoms išreikšti arba naujadarų nukalti.⁷²

Taigi V. Kamantauskas liko ištikimas savo mokytojui K. Būgai.⁷³ Apie tą patį metą pasakojęs kalbininkas A. Salys prisiminė:

Sofija Čiurlionienė turėjo savo vadinamus literatūrinius šeštadienius. Tuose šeštadieniuose vertėjai, autoriai savo raštus, vertimus skaitydavo. <...> Labai uolus dalyvautojas buvo velionis Viktoras Kamantauskas, kuris rūpinosi taip pat praktiškais kalbos reikalais, leisdavo knygeles — Kalbėkime lietuviškai, Kaip barbarizmą vengti. Tokiu būdu jis visados

⁶⁵ Ostrauskas, „Pokalbis su prof. A. Saliu“, 75.

⁶⁶ Kamantauskas, Vikt., *Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas*. Kaunas: Jono Rinkevičiaus leidinys, 1931.

⁶⁷ Kamantauskas, Viktoras, *Kalbėkime lietuviškai*. Kaunas: Šv. Kazimiero dr-jos leidinys, 1933.

⁶⁸ V., „Birželio 30 d. Šv. Hilarijaus bažnyčioje“, *Draugas*, 1935 liepos 5, nr. 157, p. 4.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Vaitkus, A. a. Viktoras Kamantauskas, 3.

⁷¹ Nuo angliško žodžio *our* – „mūsų“.

⁷² Vaitkus, M., kan., „Europietė žemaitė (mirus Sofijai Čiurlionienei)“, *Aidai* 5 (1959), 198–205.

⁷³ Piročkinas, Arnoldas, *J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas*. Vilnius: Mokslas, 1978, 199.

atsinešdavo klausimų spręsti degamus, kasdieninius kalbos reikalus. Ten gimė ir Gimtiosios kalbos — to bendrinės kalbos laikraščio — idėja. <...> Atsimenu, kartą parvažiavau į namus ir parsivežiau nedidelį lagaminuką viena ranka. Mama pamatė, žiūri: Ale, sako, gražų rankinuką parsivežei, labai patogus. Čiurlionienės šeštadienius ateina Kamantauskas ir sako: Kaipgi lietuviškai „ridikiulį“ vadinsim? Sakau: Vyrų, imkim ir pritaikykim tą „rankinuką“, kurį aš girdėjau iš savo motinos. Taip Kamantauskas šitą terminą įtraukė į savo knygėlę *Kalbėkim lietuviškai*. Jis prigijo ir atrodo, kad jis yra nuo amžių. Ne aš jį sukūriau, bet mano motina.⁷⁴

Minėtos knygelės „Kalbėkime lietuviškai“ prakalboje V. Kamantauskas rašė, kad 1932 m. pradžioje jis pradėjo rengti žurnalo „Bangos“⁷⁵ skyrelį „Kalbėkime lietuviškai“:

Besidarbaujant „Bangoms“, po kurio laiko prisirinko tiek daug medžiagos, kad jau į žurnalo pavestas skiltis nebeparėjo. Be to, ir pačią medžiagą reikėjo kiek pakabiau sutvarkyti, susisteminti, o tai padaryti žurnalo skiltyse irgi nebuvo įmanoma. Čia ir kilo sumanymas parengti žodynėlį.⁷⁶

Cituotoje prakalboje V. Kamantauskas užsiminė ir apie S. Čiurlionienės „šeštadienius“, „kurie per septynerius metus, kaip suspiečia ištikimą būrelį literatų ir kalbininkų, yra įgiję nemaža nuopelnų mūsų kalbai“⁷⁷, bei, dėkodamas už patarimus ir pagalbą, išvardijo to būrelio narius: Vandą Daugirdaitę-Sruogienę, kan. M. Vaitkų, Kazimierą Bizauską, Jurgį Talmantą, A. Salį⁷⁸. Visiems jiems V. Kamantauskas nepamiršdavo padėkoti ir savo išverstų knygų „Vertėjo žodyje“⁷⁹. Apie šiuos bendraminčius pasakojęs Alfonsas Šešplaukis-Tyruolis liudijo:

Kadangi jau buvau išvertęs bemaž visas svarbiąsias Goethės balades, keletą jų tą popietę perskaičiau jos dalyviams. „Referentais“ buvo pati Sofija Čiurlionienė ir kalbininkas Viktoras Kamantauskas. Jie gana įdėmiai pasiklausė mano skaitymo. Bene pirmasis kibo Kamantauskas. Jis atkreipė dėmesį į to ar kito žodžio tikslumą vertime. Jo paties pastabumas buvo tiesiog fenomenalus, o pastabos gana šmaikščios.⁸⁰

Šiame ratelyje, kuriame, pasak dvasininkų Maironio ir jam pritarusio J. Tumo-Vaižganto, buvo tik „vertimų skaitymas, sausi gramatikos bei sintaksės, stiliaus bei žodynų dalykai! Na jau! Tokių pobūvių man nereikia!“⁸¹, kilo laikraščio „Gimtoji kalba“ idėja⁸². Pirmąją leidinio redakcinę kolegiją sudarė tie patys vardai: S. Čiurlionienė, A. Salys, J. Talmantas

⁷⁴ Ostrauskas, „Pokalbis su prof. A. Saliu“, 75–76.

⁷⁵ 1932 m. Kaune buvo leidžiamas iliustruotas savaitinis radijo žurnalas „Bangos“ (išėjo 49 numeriai), jo redaktorius – Augustinas Gričius.

⁷⁶ Kamantauskas, *Kalbėkime lietuviškai*, 6–7.

⁷⁷ *Ibid.*, 8.

⁷⁸ *Ibid.*, 10.

⁷⁹ *Ibid.*; „Vertėjo žodis“, in Corneille, Pierre, *Sidas*, vertė Viktoras Kamantauskas. Marijampolė: „Dirvos“ spaustuvė, 1931, 2.

⁸⁰ Šešplaukis-Tyruolis, Alfonsas, *Pažintis su rašytojais ir knygomis*. Kaunas: Spindulys-Santara, 1995, 79.

⁸¹ Vaitkus, *Atsiminimai*, 365.

⁸² *Ibid.*, 431.

ir V. Kamantauskas.⁸³ 1933–1940 m. kasmet išeidavo po 10 sąsiuvinų (kai kuriais atvejais – 2 ar 3 viename), o 1941 m. – tik 3 sąsiuviniai. V. Kamantauskas buvo vienas iš 1933–1934 m. išleistų sąsiuvinų redaktorių, pačiame laikraštyje buvo pristatomi jo darbų fragmentai („Čia duodame kai ką iš jau spausdinamo V. Kamantausko žodynėlio“⁸⁴), o ir pats parašydavęs į laikraštį trumpų tekstų ar straipsnių. Pavyzdžiui, straipsnyje apie anglų, olandų, švedų, latvių žodinių rengėjus jis rašė:

<...> žodyno darbas vienas iš sunkiausių ir gaišiausių. Per metus antrus galima parašyti kelių šimtų puslapių „žodynėlį“, bet ne žodyną. Šiaip ar taip išsprendus rašybos klausimą, reikės greitųjų išleisti platesnį rašybos žodyną. Jis patenkins kasdienės vartosenos kalbą. Didžiojo žodyno teks dar kantriai laukti, degte čia nieko neuždegime.⁸⁵

Galima priežastis, kodėl V. Kamantauskas pasitraukė iš laikraščio redaktorių gretų, gali būti netvirtas spėjimas, kad nuo 1935 m. laikraštis buvo Lietuvos kalbos draugijos žinioje⁸⁶, bet V. Kamantauskas ir pats priklausė šiai draugijai. 1937 m. iš draugijos išstojo J. Talmantas, „o P. Būtėnas ir V. Kamantauskas išbraukti“⁸⁷. Ši detalė keista, nes V. Kamantauskas buvo skautas, žodžio žmogus.

Įvairūs šaltiniai liudija, kad 1933 m. V. Kamantauskas buvo vienas iš Didžiosios ir Mažosios Lietuvos kultūrinio bendradarbiavimo sąjungos iniciatorių kartu su K. Pakštu, V. Biržiška, Vincu Krėve-Mickevičiumi.⁸⁸ 1932 m. jis įstojo į XXVII knygos mėgėjų draugiją, buvo 19-asis jos narys.⁸⁹ 1933 m. pabaigoje draugija turėjo 22 narius, tarp kurių buvo „J. Balčiūnas, V. ir M. Biržiškos, V. Cimkauskas, V. Daumantas, P. Galaunė, P. Jakštas, J. Paknys, A. Puida, A. Rucevičius, M. Sleževičius, V. Steponaitis, M. Urbšienė, J. Tumas-Vaižgantas, J. Savickis, J. Strazdas, P. Klimas, V. Kamantauskas, K. Bizauskas, V. Burkevičius, E. Turauskas, Z. Rusteika; vėliau įstojo V. K. Jonynas, J. Šaulys, J. Bagdonas ir kiti. Draugijos sudėtis nebuvo stabili, keitėsi ir valdyba.“⁹⁰

Keli veiklos mėnesiai Lietuvos konsulate Liepojoje

Enciklopedijose nurodyta, kad Lietuvos konsulate Liepojoje V. Kamantauskas dirbo 1938–1940 m. Archyviniai duomenys ir moksliniai tyrimai liudija, kad 1919 m. pabaigoje atsidariusiame ir iki 1940 m. vasaros pabaigos veikusiame Lietuvos konsulate Liepojoje dirbo 4 lietuviai: Liudvikas Stulpinas, Antanas Bauža (kelis mėnesius), vėliau Juozas Jovarauskas ir V. Kamantauskas (mažiau nei metus).⁹¹ Tai patvirtina ir 1939 m. spalio 10 d.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Kamantauskas, V., „Trūkstamas žodynas“, *Gimtoji kalba* 2 sąs. (1933), 27–28; 4 sąs. (1933), 55–57.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ „Gimtąją kalbą“ minint“, *Naujienos*, 1953 gruodžio 19, nr. 221, p. 7.

⁸⁷ „LKD kronika“, *Gimtoji kalba* 4 sąs. (1937), 68.

⁸⁸ „Klaipėdos kraštui remti sąjunga“, *Tėvynė*, 1932 birželio 24, nr. 24, p. 1.

⁸⁹ *XXVII knygos mėgėjų įstatai ir reguliamas*. Kaunas: XXVII knygos mėgėjų draugija, 1933, 27.

⁹⁰ Godelienė, Vida, „Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos istorijos“, *Tarp knygų* 4 (2001), 21.

⁹¹ Grigaravičiūtė, „Lithuanians in Liepāja (1918–1940)“, 36–45.

paties V. Kamantausko konfidencialus raštas tuomečiam LR URM Teisių administracijos departamento direktoriui Valdemarui Vytautui Čarneckiui: „Turiu garbę Tamstą, Pone Ministeri, painformuoti, kad š. m. spalį 7 d. perėmiau iš pono Jovarausko konsulato reikalus.“⁹² Raštas konfidencialus, nes buvęs konsulas ne tik paliko viską „netvarkoje“, bet ir pasiėmė visus Lietuvos konsulato Liepojoje kasoje buvusius pinigus (3 293 litus 71 centą).⁹³

Vis dėlto pinigai nebuvo didžiausia naujojo Lietuvos konsulo Liepojoje, kurio žinioje buvo tuometės Liepojos, Kuldigos, Talsų ir Venspilio apskritys, problema. Daug svarbesnis klausimas buvo konsulato žinioje buvusių vietos lietuvių (jų tuo metu buvo 3 702, įskaitant 2 647 LR piliečius⁹⁴) padėtis, nes, cituojant konsulo V. Kamantausko raštą, „[b]uv. ksenofobiška latvių vyriausybė Latvijoje gyvenantiems svetimšaliams praėjusių metų [t. y. 1939 m.] rudenį buvo pritaikiusi suvaržymų, kurie skaudžiai atsiliepė ir Liepojoje ir jos apylinkėse gyvenantiems Lietuvos piliečiams“⁹⁵. Tuo reikalu konsulas rašė ir į vietos laikraštį „Krasnoje Znamia“.⁹⁶ Problemos esmė ta, kad vietos lietuviams darbo leidimai buvo išduodami tik keliems mėnesiams, o to leidimo gavimo procedūra užtrukdavo tuos pačius kelis mėnesius. Kadangi už dokumento sutvarkymą reikėjo sumokėti, pasak konsulo V. Kamantausko, neturtėliams lietuviams, kurių čia buvo dauguma, tai buvo didelė našta.⁹⁷ Atrodytų, kad po kelių mėnesių, 1940 m. vasarą latvių valdžios priimtas sprendimas išduoti svetimšaliams, tad ir lietuviams, darbo leidimus ne keliems mėnesiams, o visiems metams minėtą problemą išsprendė. Tačiau, norint gauti darbo leidimą, reikėjo priklausyti darbo žmonių profesinei sąjungai, į kurią buvo priimami tik vietos gyventojai, o ne svetimšaliai.⁹⁸ Tad šiuo atveju privaloma atkreipti dėmesį į dokumentų ir spaudos datas: buvo jau 1940 m. liepos 3 ir 5 d., t. y. pusė mėnesio po sovietų okupacijos ir mėnuo iki „įstojimo“ į SSRS.

Konsulas V. Kamantauskas, turėjęs pedagoginio darbo patirties, pirmiausia susirūpino dėl vietos lietuvių mokyklos, kurioje 1939 m. pavasarį buvo tik 48 mokiniai. Iki tol ir vėliau jų skaičius nuolat mažėjo, nes ir turtingesni tėvai, ir gabesni vaikai išvykdavo į Lietuvą. Konsulo teigimu, į Lietuvą kaip į kraštą, kurio ekonominė padėtis geresnė, veržėsi ir Latvijos pilietybę turintys lietuviai.⁹⁹ Pasak V. Kamantausko, Liepojos lietuviai buvo itin tautišškai susipratę, susiorganizavę, ten veikė 4 organizacijos: Liepojos lietuvių moterų šv. Zitos draugija, Liepojos lietuvių skaučių „Birutės“ draugovė, Latvijos lietuvių sąjungos Liepojos skyrius ir Liepojos lietuvių savitarpinės šalpos draugija „Savišalpa“. Pastarosios žinioje

⁹² 1939 10 10 konsulo Viktoro Kamantausko konfidencialiai slaptas raštas URM Teisių administracijos departamento direktoriui Valdemarui Vytautui Čarneckiui, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2134, l. 1.

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ 1940 03 12 konsulo V. Kamantausko slaptas raštas Užsienio reikalų ministerijai „Dabartinė Liepojos lietuvių kolonijos padėtis“, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2220, l. 4–7.

⁹⁵ 1940 07 05 konsulo Viktoro Kamantausko raštas nr. 846 Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktoriui, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2220, l. 1.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ *Ibid.*, l. 2.

⁹⁸ *Ibid.*, l. 2.

⁹⁹ 1940 03 12 konsulo V. Kamantausko slaptas raštas Užsienio reikalų ministerijai „Dabartinė Liepojos lietuvių kolonijos padėtis“, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2220, l. 4–7.

buvo Lietuvių namai, kurie veikė ir kaip prieglauda. Konsulo žiniomis, 1940 m. vasarą juose glaudėsi 2 benamiai.¹⁰⁰

Nors konsulines pareigas V. Kamantauskas ėjo labai trumpai, tad sukauptos patirties ir aktyvesnės veiklos buvo nedaug, įsimintina, kad jis labai apdairiai suorganizavo Vasario 16-osios minėjimą:

Tai buvo pirmas priėmimas, kuris buvo suruoštas Konsulato, man pradėjus čia konsultauti, ir teko kviesti daugiau svečių, kaip kad norėjau. Bet pažintys dabar, kada norima svetimšalius iš Liepojos išsiųsti, labai daug reiškia, ir noromis nenoromis teko pasikviesti ir menkesnės svarbos valdininkų, nuo kurių palankumo mūsų tautiečių čia likimas galės irgi priklausyti.¹⁰¹

Ta pačia Nepriklausomybės minėjimo proga paskaitą skaičiusio atvykėlio, kurio pavardė dokumentuose nenurodyta, išlaidas V. Kamantauskas apmokėjo pats.

Sugrįžimas į Kauną, sugrįžimas į JAV

Sovietams okupavus Baltijos šalis ir todėl uždarius jose veikusias Lietuvos, Latvijos ir Estijos pasiuntinybes ir konsulatus, taigi, ir Lietuvos konsulatą Liepojoje 1940 m. rugpjūčio 29 d., V. Kamantauskas grįžo į Kauną ir dirbo VDU, dėstė anglų kalbą. 1941 m. rudenį JAV lietuvių spaudoje buvo pasirodžiusi netikra žinutė apie V. Kamantausko tremtį: „Patirta skaudi žinia, kad tarp bolševikų ištremtųjų Maskolijon yra daug lietuvių žurnalistų. <...> išvežtas Viktoras Kamantauskas, bet nežinia, ar su šeima.“¹⁰² Pristatant trumpą V. Kamantausko biografiją, laikraštyje pabrėžta, kad V. Kamantauskas „buvo laikomas vienu geriausiųjų anglų kalbos mokovu Lietuvoje“¹⁰³. Tačiau V. Kamantauskas, kaip ir didžioji inteligentijos dalis, pasitraukė iš Lietuvos tik 1944 m., gyveno Vokietijoje. A. Vaičiulaitis liudijo:

Tremtyje jisai [V. Kamantauskas] uoliai dirbo su pagrindinėmis lietuviškomis organizacijomis, – VLIKu [Vyriausioju Lietuvos išlaisvinimo komitetu], Raudonuoju Kryžiumi ir k. Čia itin daug jis galėjo pasitarnauti, į kitas kalbas versdamas svarbius VLIKo ir kitų veiksmų memorandumus, raštus.¹⁰⁴

Šiuos žodžius papildė teisininkas, žurnalistas V. K. Alseika:

Iš pradžių, 1945–1946 m., vertėjais VLIK'e nepastoviai dirbo buvę užsienio reikalų ministerijos Kaune darbuotojai Magdalena Avietėnaitė ir kalbininkas bei vertėjas, daugelio kalbų mokovas Viktoras Kamantauskas <...>. Beje, gyvendamas Tiubingene, buvau

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ 1940 03 05 konsulo Viktoro Kamantausko slaptas raštas nr. 32 Teisių administracijos departamento direktoriui, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2220, l. 8.

¹⁰² „Išvežta iš Lietuvos daug žurnalistų“, *Amerikos lietuvis*, 1941 spalio 11, nr. 41, p. 1.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ A. V., „Viktoras Kamantauskas“, 465.

V. Kamantausko kaimynas. Jis man ne kartą nusiskųsdavo dėl VLIK'o sroviškumo, kai kurių jo politinių veikėjų nemokšiskumo.¹⁰⁵

Taigi, po trumpos konsulinės tarnybos, gyvendamas Lietuvoje ar jau tremtyje, V. Kamantauskas grįžo prie pirmojo savo pasirinkimo – kalbos, vertimų, redagavimo. Lietuvių išeivijos spaudoje skelbta, kad Tiubingene (Vokietijoje) buvo „[d]irbamas didelis kultūrinis darbas“, ir tarp išvardytų autorių (V. Biržiškos, Alfonso Nykos-Nyliūno, Stasio Santvaro, Antano Škėmos, Kazio Griniaus) minėtas ir V. Kamantauskas.¹⁰⁶ Tuo metu lietuviškų knygų leidyklų „Patria“ ir „Atžalynas“ išleisti V. Kamantausko „Trumpas prancūziškai lietuviškas vadovėlis“¹⁰⁷, „Anglų kalbos gramatika“¹⁰⁸ ir „Ispanų kalbos vadovėlis“¹⁰⁹ buvo ne tik didelės vertės darbas, bet ir dar vienas būdas atliepti tos dienos poreikį. Ne vienuose 1941–1944 m. Lietuvą palikusio išeivio atsiminimuose galima rasti panašaus turinio sakinių: „Pradėjau mokytis anglų kalbą. Jokio pagrindo neturiu, viskas nuo A iki B. Lankau ir anglų kalbos kursus. Prasčiausia, kad nėra vadovėlių, negalima jokių gauti, nėra iš ko mokytis.“¹¹⁰ Archyvai liudija, kad V. Kamantausko veikla VLIK'e neapsiriboja vertėjo darbu: 1945 m. birželio 3 d. slapta JAV armijos žvalgybos skyriui įteiktame memorandume apie „Lietuvos vyriausybę (Vyriausiąją Lietuvos išlaisvinimo komitetą)“ įrašyta ir V. Kamantausko, kaip grupės nario, pavardė, pabrėžiant jo studijas Jeilio universitete ir pedagoginę veiklą JAV.¹¹¹ Tame pat sąraše minimi Steponas Kairys (Kaminskas), Vaclovas Sidzikauskas, M. Avietėnaitė, Bronius Bieliukas, kun. Mykolas Krupavičius įvardyti kaip aukšto lygio asmenys („Various spokesmen for the group appeared to be men of unusually high calibre.“¹¹²). 1946 m. Berne ir 1947 m. Paryžiuje vykusių VLIK'o ir Lietuvos diplomatinės tarnybos konferencijų protokoluose nurodyta, kad V. Kamantauskas priklausė nedideliame VLIK'o štabui, atsakingam už politinę akciją, į kurią taip pat įėjo dr. Domas Krivickas ir Justas Petkevičius, bei tikėtasi, kad V. Kamantauskas paruoš ir anglų kalba išleis medžiagą apie pirmąją sovietų okupaciją.¹¹³

1949 m. lapkričio 16 d. JAV leidžiamame lietuvių laikraštyje „Draugas“ publikuota trumpa žinutė, kurioje paminėta V. Kamantausko pusės amžiaus sukaktis ir kuri užbaigta sakiniu: „Amžius dar labai pajėgus, tik gaila, kad tremties sąlygos jam gerokai yra pakirtusios sveikatą.“¹¹⁴ Po metų JAV lietuvių spaudoje skelbta, kad 1950 m. lapkričio pabaigoje

¹⁰⁵ Alseika, *Trys dešimtmečiai emigracijoje*, 122.

¹⁰⁶ „Dirbamas didelis kultūros darbas“, *Amerika*, 1947 birželio 6, nr. 23, p. 3.

¹⁰⁷ *Trumpas prancūziškai lietuviškas vadovėlis*, sudarė Viktoras Kamantauskas. Tiubingen: Patria, 1946.

¹⁰⁸ Kamantauskas, Viktoras, *Anglų kalbos gramatika*. Weilheim-Teck: Atžalynas, 1947.

¹⁰⁹ *Ispanų kalbos vadovėlis*, sudarė Viktoras Kamantauskas. Tiubingen: Patria, 1947.

¹¹⁰ Vengris, Jonas, *Mano kelias: memuarai*. Chicago: M. Morkūno spaustuvė, 1990, 148.

¹¹¹ 1945 06 03 Memorandum of Headquarters Third United States Army Intelligence Center Research Section, Žiūrėta 2026 kovo 1, https://catalog.archives.gov/medialz/dc-metro/rg-263/640446/640446_Box145_Folder4/640446_Box145_Folder4-0026.jpg.

¹¹² *Ibid.*, https://catalog.archives.gov/medialz/dc-metro/rg-263/640446/640446_Box145_Folder4/640446_Box145_Folder4-0027.jpg.

¹¹³ *VLIK'as ir Lietuvos diplomatinė tarnyba išeivijoje. Berno ir Paryžiaus konferencijų protokolai*, sud. Asta Petraitytė. Kaunas: Versus aureus, 2004, 243, 289.

¹¹⁴ „V. Kamantauskui – 50 Metų“, *Draugas*, 1949 lapkričio 16, nr. 269, p. 4.

atvykęs su žmona į JAV V. Kamantauskas apsistojo Vusteryje (*Worcester*, Masačusetsas¹¹⁵), ar Broktone (*Brockton*, Masačusetsas¹¹⁶), vėliau persikėlė į Norvudą (*Norwood*, Masačusetsas). Pažymėtina, kad JAV gyvenęs ir mokslus baigęs kalbininkas ten vėl sugrįžo, bet „pateko po didelių sunkumų“¹¹⁷. Jis rašė iš pradžių ketinęs „persikelti į Daniją, kur mano sesuo yra ištėkėjusi už danų diplomato“¹¹⁸ (J. Kamantauskaitė ištėkėjo už Danijos Karalystės konsulo Viggo Jenseno¹¹⁹ ir buvo žinoma kaip Hedwig Jensen¹²⁰). Vėliau, kad lengviau išvyktų į JAV, V. Kamantauskas kreipėsi į LR nepaprastąjį pasiuntinį ir įgaliotąjį ministrą Šveicarijoje, tuo metu Lietuvos diplomatijos šefą Stasį Lozoraitį, pavadavusį dr. Jurgį Šaulį, dėl diplomatinio paso („kaip buvęs konsulas, norėčiau gauti diplomatinį pasą. <...> Į jį prašyčiau įrašyti žmoną Ireną ir vaikus Irenų-Mariją ir Viktorą Irenų.“¹²¹), tačiau jam atsakyta: ant cituoto dokumento dr. J. Šaulys ranka užrašė atsakymą „Buv. konsulai dipl. pasų negauna. 45. X. 6 d.“¹²² ir jį pasirašė. Dar vieni dokumentai, kurie leidžia teigti, kad V. Kamantauskas ieškojo įvairių būdų išvykti bent iš Vokietijos, o atvykęs į naują vietą rasti darbą, yra 1947–1948 m. korespondencija su Jeilio universiteto anglų literatūros profesoriumi Chauncey’iu Brewsteriu Tinkeriu, saugoma universiteto Beinecke’ės retų knygų ir rankraščių bibliotekoje.¹²³ Duomenų, kad V. Kamantauskas būtų kreipęsis į prieškariu Lietuvoje dirbusius JAV diplomatus, nėra, nors anuomet kontaktų būta – tai liudija šių diplomatų ataskaitos¹²⁴ ir turimi netikslūs duomenys apie V. Kamantausko tremtį¹²⁵.

Atvykęs į JAV (spėjama, kad iš pradžių apsistojo brolio Vaclovo šeimoje), V. Kamantauskas „savo sveikatos nebeatgavo, bet nekreipdamas į tai dėmesio sukaupęs paskutines jėgas dirbo iki paskutinės gyvenimo valandos, norėdamas užbaigti didžiulį kalbos žodyną, bet, deja“¹²⁶. Kaip skelbta vietos lietuvių spaudoje, „žinomas autorius ir vertėjas“ čia pragyveno mažiau nei metus – mirė 1951 m. lapkričio 1 d. Norvude, Masačusetse, dėl širdies ligos. Spaudoje pasirodžiusi liūdna žinia drauge buvo ir kvietimas: „Asmenys artimiau paži-

¹¹⁵ „Užvakar į New Yorką atvyko būrys lietuvių tremtinių“, *Naujienos*, 1950 lapkričio 29, nr. 280, p. 1.

¹¹⁶ „Trumpai iš visur“, *Amerika*, 1951 balandžio 13, nr. 15, p. 6.

¹¹⁷ P. J., „Mirė Viktoras Kamantauskas“, p. 5.

¹¹⁸ 1945 08 04 buvusio Lietuvos konsulo Viktoro Kamantausko laiškas dr. J. Šauliui dėl diplomatinio paso, VDU LII, f. 11, ap. 7, b. 180, l. 1.

¹¹⁹ Viggo’as Jensenas (1899–?) Danijos Karalystės užsienio reikalų ministerijoje karjerą pradėjo 1921 m., 1925–1933 m. dirbo sekretoriumi ir vicekonsulu Danijos Karalystės pasiuntinybėje Kaune, vėliau rezidavo Belgijoje, JAV, Naujojoje Zelandijoje, buvo ambasadoriumi Peru su akreditacija Venesueloje, Kolumbijoje, Ekvadore, Bolivijoje. *Udenrigsministeriets kalender 1961*. København: Christtreus bogtrykkeri, 1961, 28, 36, 42, 82, 118.

¹²⁰ „Lietuvos Gen. konsulato ir Lietuvos Laisvės Komiteto suruoštame New Yorke Vasario 16-osios priėmimo grupė svečių“, *Dirva*, 1965 kovo 3, nr. 26, p. 1.

¹²¹ „Buvusio Lietuvos konsulo Viktoro Kamantausko laiškas“, VDU LII, f. 11, ap. 7, b. 180, l. 1.

¹²² *Ibid.*

¹²³ Rawdon, Kathryn, *Guide to the Chauncey Brewster Tinker Paper*. New Haven: Yale University Library, Beinecke Rare Book and Manuscript Library, 1998, 10.

¹²⁴ 1939 07 27 Charge d’affaires a. i. Bernard Gufler raštas nr. 503 JAV valstybės departamentui, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Lithuania, žiūrėta 2026 kovo 1, <https://catalog.archives.gov/id/591069054?objectPage=29>.

¹²⁵ Supplementary List Persons Deported from Lithuania to the Soviet Union, Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Lithuania, žiūrėta 2026 kovo 1, <https://catalog.archives.gov/id/591079049?objectPage=919#object-thumb--919>.

¹²⁶ P. J., „Mirė Viktoras Kamantauskas“, p. 5.

noję parašykite daugiau apie Viktorą Kamantauską, kuris tiek daug pasitarnavo mūsų tėvynei švietimo srityje ir kiek dar būtų pasidarbavęs, jei ne per ankstyva mirtis.“ Informatyvūs lietuvių išeivijos spaudos nekrologai liudija: „Liūdesyje paliko žmoną, du sūnus, seserį ir brolių su žmona. Vyresnysis sūnus gyvena Venecueloje, Pietų Amerikoje, o jaunesnysis tarnauja Amerikos kariuomenėje“¹²⁷. Norvudo kapinėse atgulusio V. Kamantausko kapas „buvo pirmas tremtinio kapas“¹²⁸.

Vietoje išvadų

Tuo metu, kai lietuvių bendrinė kalba dar tik tvirtinosi, V. Kamantauskas aktyviai valė ją nuo barbarizmo, rūpinosi žodžio kultūra ir tautos raštingumu. Versdamas tekstus į lietuvių kalbą, jis kryptingai ieškojo tikslų atitikmenų ir taip reikšmingai praturtino gimtąją kalbą.

V. Kamantausko bibliografija rodo, kad jis veikė kaip universalus tiltas tarp Lietuvos ir Vakarų Europos kultūros: versdamas žymiausių to meto prancūzų, anglų ir kitų tautų autorių veikalus, iš esmės plėtė lietuvių skaitytojų akiratį. Temų įvairovė liudija platų jo darbų diapazoną – jis ne tik vertė pasaulinę klasiką, bet ir rengė praktinius etiketo bei ugdymo vadovėlius. Šią švietėjišką veiklą tiesiogiai stiprino jo paties kaip mokytojo ir dėstytojo pedagoginė patirtis.

Dešimtmetį trukusi karjera LR užsienio reikalų ministerijoje ir vyriausiojo redaktoriaus pareigos agentūroje ELTA patvirtina V. Kamantausko kruopštumą ir atidumą. Pirmieji žingsniai diplomatijoje bei paskyrimas Lietuvos konsulu Liepojoje patvirtina jo aukštą kultūrą, išsilavinimą ir gabumus, būtinus diplomatinėje tarnyboje. Net ir pasitraukęs iš Lietuvos, jau emigracijoje, būdamas intelektualiai jautrus ir pastabus, V. Kamantauskas nenutraukė redaktoriaus bei vertėjo veiklos – greitai persiorientavęs leido tuo metu visuomenei itin reikalingus žodynus.

V. Kamantausko gyvenimo kelias – nuo vaikystės emigracijoje, sugrįžimo į tėvynę iki priverstinio išeivio likimo – liudija apie neeilinę asmenybę, kuri paliko ryškų pėdsaką lietuvių kalbos, kultūros ir diplomatijos istorijoje.

Literatūra

„125-osios kalbininko Viktoro Kamantausko (1899–1951) gimimo metinės“, žiūrėta 2026 kovo 5, <https://lki.lt/125-osios-kalbininko-viktoro-kamantausko-1899-1951-gimimo-metines/>.

Alseika, Vytautas Kazimieras, *Trys dešimtmečiai emigracijoje: nuo Roitlingeno iki Niujorko*. Vilnius: Mintis, 1977.

Catalogue of Yale University 1920–1921. New Haven: Yale University, 1921, žiūrėta 2026 vasario 4, <https://archive.org/details/catalogueoffice02univgoog/page/520/mode/2up?q=Homentowski>.

¹²⁷ *Ibid.* Tikėtina, kad ir savo sūnams V. Kamantauskas parengė knygeles „Ir aš vyras!: pramogų ir darbų knyga berniukams“ (sud. Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Šv. Kazimiero dr.-jos leidinys, 1935) ir „Jaunam moksleiviui: 1. Kaip sveikam būti; 2. Kaip mokytis; 3. Kaip elgtis“ (sud. Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Sakalas, 1936).

¹²⁸ P. J., „Mirė Viktoras Kamantauskas“, p. 5.

Dionizo Poškos eilės, spaudai parengė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1926.

Godelienė, Vida, „Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos istorijos“, *Tarp knygų* 4 (2001), 20–23.

Grigaravičiūtė, Sandra, “Lithuanians in Liepāja (1918–1940): Sources and Historiography”, *Sabiedrība un kultūra* 17 (2015), 36–45.

Haggard, Henry Rider, *Karaliaus Saliamono kasyklos*. Kaunas: „Švyturio“ bendrovės leidinys, 1923.

Laucius, Kazys, *Fotografuoti gali kiekvienas*. Kaunas: „Skautų aidas“ leidinys, 1933.

Petrauskaitė, Danutė, *Lietuvių muzikinė kultūra Jungtinėse Amerikos Valstijose 1870–1990: tautinės tapatybės kontūrai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015.

Petrekis, Tomas, „Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktoriaus Vaclovo Biržiškos senųjų spaudinių paieškos Žemaitijoje“, *Knygotyra* 58 (2012), 61–79.

Piročkinas, Arnoldas, *J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas*. Vilnius: Mokslas, 1978.

Rawdon, Kathryn, *Guide to the Chauncey Brewster Tinker Paper*. New Haven: Yale University Library, Beinecke Rare Book and Manuscript Library, 1998.

Šešplaukis-Tyruolis, Alfonsas, *Pažintis su rašytojais ir knygomis*. Kaunas: Spindulys-Santara, 1995.

Udenrigsministeriets kalender 1961. København: Christtreus bogtrykkeri, 1961.

Vaitkus, Mykolas, *Atsiminimai*, sud. Eugenijus Žmuida. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2023.

Vengris, Jonas, *Mano kelias: memuarai*. Chicago: M. Morkūno spaustuvė, 1990.

XXVII knygos mėgėjų įstatai ir reguliaminas. Kaunas: XXVII knygos mėgėjų draugija, 1933.

Žilevičius, Juozas, *Lietuviai muzikai Vakaruose. Žilevičiaus vardynas*, red. Saulė K. Jautokaitė. Stickney: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1999.

Priedas

Baden-Povelis, Robertas, *Skautybė berniukams*, išvertė ir sulietuvino Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Skautų aidas, 1934.

Bennett, Arnold, *Diegas*, išvertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Žinija, 1938.

Benson, R. H., *Pasaulio valdovas*: Antikristo laikų romanas, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Šv. Kazimiero draugijos leidinys, 1936.

Cather, Willa, *Mirtis ateina arkivyskupo*, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: mokslo koop. b-vė „Žinija“, 1940.

Chrestomatija prieš „Aušros“ gadinės dainių, sudarė Povilas Gaučys, Viktoras Kamantauskas. Biržai: Biržų spaustuvė Akc. B-vė, 1924.

Collodi, Carlo, *Pinokio nuotyčiai*, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1926.

Coloma, Luis, *Trys ispaniškos apysakos*, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Šv. Kazimiero draugijos leidinys, 1932.

Corneille, Pierre, *Sidas*, vertė Viktoras Kamantauskas. Marijampolė: „Dirvos“ spaustuvė, 1931.

Dickens, Charles, *Dovydas Copperfieldas*, t. 1–6, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: LTSR valstybinė leidykla, 1941.

Galsworthy, John, *Tamsioji gėlė*, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: „Vairo“ bendrovės leidinys, 1929.

The Happy Prince and Other Tales by Oscar Wilde: su paaiškinimais ir žodynėliu, spaudai parengė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: kooperacijos sąjungos „Spaudos fondas“ leidinys, 1929.

- Hodgson Burnett, Frances, *Mažoji Sara*, vertė Viktoras Kamantauskas. Plungė: „Vilnies“ knygyno leidinys, [1931].
- Ir aš vyraši: pramogų ir darbelių knyga berniukams*, sud. Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Šv. Kazimiero dr-jos leidinys, 1935.
- Jaunam moksleiviui: 1. Kaip sveikam būti; 2. Kaip mokytis; 3. Kaip elgtis*, sud. Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Sakalas, 1936.
- Kamantauskas, Vikt., *Trumpas kalbos netaisyklingumų ir barbarizmų žodynėlis*. Kaunas: [s. n.], 1928.
- Kamantauskas, Vikt., *Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas*, d. 1: *Teorija*. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1928.
- Kamantauskas, Vikt., *Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas*, d. 2: *Kirčio žodynas*. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1929.
- Kamantauskas, Vikt., *Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas*, 2-asis leid. Kaunas: Jono Rinkevičiaus leidinys, 1931.
- Kamantauskas, Viktoras, *Anglų kalbos gramatika*. Weilheim-Teck: Atžalynas, 1947.
- Kamantauskas, Viktoras, *Ispanų kalbos vadovėlis*. Tiubingen: Patria, 1947.
- Kamantauskas, Viktoras, *Kalbėkime lietuviškai*. Kaunas: Šv. Kazimiero dr-jos leidinys, 1933.
- Lichtenberger, André, *Mano mažasis Trottas*, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: „Dirvos“ b-vės leidinys, 1930.
- Lietuvių literatūros chrestomatija: 5-osios kl. kursas: lyrika*, rengė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1926.
- Lord Dunsany, *Kalno dievai ir kiti veikalai*, iš anglų kalbos vertė V. K. [Viktoras Kamantauskas]. Kaunas: „Švyturio“ bendrovės leidinys, 1923.
- Moliere, *Juokingosios pamaivos*, vertė Viktoras Kamantauskas. Plungė: „Vilnies“ knygynas, 1928.
- Moravskis, Marijonas, kun. S. J., *Vakarai prie Lemano*, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Š. Kazimiero draugijos leidinys, 1932.
- Nala ir Damayanti* (epizodas iš „Mahabharatos“), vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: [s. n.], 1926.
- Palau, Gabrielis, *Veiklioji katalikė*, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Šv. Kazimiero draugija, 1935.
- Philipps, Roland, *Skilčių sistema*, vertė B. Mantvila, kalbą taisė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: „Skauto aidas“ leidinys, 1932.
- Plus, Raulas, *Gyventi su dievu*, vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Šv. Kazimiero dr-jos leidinys, 1936.
- Poška, Dionizas, *Dionizo Poškos eilės*, spaudai parengė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1926.
- Praktiškas etiketo vadovėlis*, sud. V. K. [Viktoras Kamantauskas]. Kaunas: „Pavasario“ knygyno leidinys nr. 7, 1935.
- Rolland, Romain, *Beethoveno gyvenimas*, iš prancūzų kalbos išvertė Vikt. Kamantauskas. Kaunas: „Vairo“ bendrovės leidinys, 1927.
- Serre'as, J., *Juo plačiau, juo prie tiesos arčiau: (Au Large)*; visuotinio sutaikinamojo metodo ir pilnutinės intelektualybės eskizas, iš prancūzų kalbos vertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Šv. Kazimiero draugijos leidinys, 1934.
- Skiltininkų vadovėlis*, spaudai paruošė Viktoras Kamantauskas, A. Saulaitis. Kaunas: Skautų aidas, 1938.
- Stevenson, R. L., *Lobių sala*, vertė Viktoras Kamantauskas. Plungė: „Vilnies“ knygyno leidinys, 1930.
- Trumpas prancūziškai lietuviškas vadovėlis*, sud. Viktoras Kamantauskas. Tiubingen: Patria, 1946.
- Zweig, Stefan, *Magelanas*, išvertė Viktoras Kamantauskas. Kaunas: Žinija, 1939.

THE BIOGRAPHICAL TRAJECTORIES OF VIKTORAS KAMANTAUSKAS: LINGUIST, TRANSLATOR, AND CONSUL

Summary. This paper presents the biography of Viktoras Kamantauskas (1899–1951), a linguist, translator, consul, and active public figure. As his life and work have received little scholarly attention to date, the reconstruction of his biography provides insights into the historical context of both Lithuania and the Lithuanian diaspora during the first half of the twentieth century.

Born in Lithuania and emigrating to the United States as a child, Kamantauskas began his academic studies there and attended Yale University from 1919 to 1921. Returning to Lithuania in 1921, he briefly studied at the University of Lithuania before spending a year at the University of Montpellier in France, where he pursued studies in French language and literature. He returned to Lithuania again in 1924. During his years in Lithuania, Kamantauskas worked as a teacher at the gymnasiums of Telšiai and Plungė, served in the Ministry of Foreign Affairs, and, after being appointed consul, worked at the Lithuanian Consulate in Liepāja, Latvia. Following the closure of the consulate, he taught English at Vytautas Magnus University. During the Second World War, like many intellectuals of his generation, he retreated to Germany, where he worked as a translator and editor. In 1950, he emigrated to the United States with his family, where he died shortly thereafter.

The study of Kamantauskas's biography reveals his intellectual responsiveness to societal needs, manifested in his ability to engage purposefully in activities that not only drew on his diverse competencies but, above all, addressed the most pressing concerns of the society in which he lived. More broadly, the presentation and analysis of archival documents enrich the factual record of the academic, cultural, and public life of the First Republic of Lithuania and contribute to a deeper understanding of the history of the Lithuanian diaspora.

Keywords: Viktoras Kamantauskas, biography studies, linguists, translators, Ministry of Foreign Affairs, consulate, Lithuanian diaspora.